

1 FEBRUARI 1911.

AFLEVERING 19.



REDACTIE:

E. HEIMANS, AMSTERDAM,
JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

E. HEIMANS, PL. MUIDERGR. 123, AMSTERDAM.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATRICE:

A. W. L. VERSLUYS—POELMAN,
2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

Prijs per Jaar f 4.80.

BIJ DE STOEPSTEEN-GROEVEN.

EEN uur nadat wij onze eerste Spaansche-Vlag hadden gekiekt, kwamen we in Poulseur aan; het was warm en stoffig geweest. Wij voelden ons wel niet afgemat, maar toch niet ook zeer behaaglijk meer en waren blij, dat wij ons aan de pomp midden in het dorp verfrisschen konden; en nog blijder, toen wij in een bakkerij voor merkwaardig weinig geld bijzonder veel en goed brood met jam kregen, en vooral mineraalwater; Spa-water als ik mij goed herinner, dat uitmuntend smaakte.

Op droge, warme dagen heeft een voetreiziger op sommige plaatsen in het dal tusschen de bergen voortdurend behoefte aan drinken. Dat komt niet alleen door het stof der witte wegen, dat door auto's en karren wordt opgedwarreld. Ook uit de hoogte daalt voortdurend een poederfijn stof neer, en als de lucht door een klein buitje is gezuiverd, komt er spoedig weer nieuwe voorraad aan. Want daarboven op de hellingen is het een voortdurend graven en knagen in de steenen wanden; het knalt er om de vijf minuten, dan hier dan daar, waar een dynamiet-patroon ontploft; dan stijgt er een grijs wolkje langzaam omhoog langs den roodbruinen brokkeligen bergwand en ge hoort een groot geluid van afrollend puin, of er een huis invalt en in brokken van boven naar beneden stort. Dan

is het weer even stil, maar de helling waar het gebeurde, is een minuut lang in een sluier van stof gehuld. Is er een „mine“ in aantocht op uw eigen oever, dan wenkt u uit de verte een werkmans, om stil te staan.

Nu is er in de Ardennen evenmin als in ons Limburg nooit en nergens gebrek aan gelegenheden om wat te drinken, zelfs daar waar ge heelemaal geen gelegenheid verwacht. Onze hamer had het afgelegd bij het uitkloppen van een mooi stuk calciet, en wij trachtten bij een ijzerhandelaar er een te koopen; de man had alles in voorraad, wat van ijzer, blik en koper gemaakt kan worden, maar geen hamer die ons paste. We zochten samen heel familiair den winkelvoorraad door, en, nieuwsgierig wat er achter dat sitsen gordijntje zou zitten, tilde ik dat een eindje op. Het was een primitieve tapkast; allerlei volle en halfleege fleschjes met diverse spiritualiën, bier en limonade, plus de noodige glaasjes, met en zonder voet.

Van Poulseur tot Chanxhe, het dorpje met zijn koeterwaalschen naam, loopt een mooie weg langs de Ourthe; overal mooi begroeide bermen tot aan het snel stroomend water. In den steilen oever aan onze rechterhand wenkte van tijd tot tijd een diepe kloof, waaruit een zijbeekje kwam stroomen; de bedding van dat beekje sneed dan als een wig in de rotsen, en, van steen op steen klauterend, kon je de vochtige muren tot hoog boven het dal bereiken; daar groeiden weer van die heerlijk mooie varens en ook de fijne Naaldvaren, de vorm *A. angulare*, die bij ons niet voorkomt, keek er uit een spleet; en al weer in heele boschjes de Zwartsteel (*A. Adiantum nigrum*).

Verleiding dus genoeg, om, in plaats van door te stappen, weer aan het botaniseeren te slaan; maar wij hebben ons schrap gezet en, althans één keer op dezen tocht, nog binnen den bepaalden tijd ons doel van dien dag, de stoepsteengroeven, bereikt.

Hoe meer we Chanxhe naderden, hoe meer de bergen een aangevreten en prozaisch-business-achtig aanzien kregen. Toch kon het mooie van het berglandschap niet geheel weggenomen worden door de verwoestingen, die de steenindustrie vergt. Waar zoo'n uitgraverij en uitschieterij nog in vollen gang was, ja, daar was van de natuur een fabriek gemaakt, daar had je die zuiver kegelvormige puinstortingen, die u alle illusie van vrije natuur benemen, en die de mooist belijnde bergwanden tot allernuchterste schoeifingen kunnen maken.

Maar er waren ook veel hooggelegen groeven die niet meer geëxploiteerd werden, om welke reden dan ook; en daar heeft de natuur dadelijk weer beslag gelegd op haar eigendom. Daar groeit in groote slingers de clematis over de puinhoopen en dekt, wat de mensch heeft opengewroet, weer dicht met den sluier der schoonheid; daar schiet de trosvlinder hoog op tusschen de afgerolde steenen en zijn koraalroode vruchten bespikkelen den grauwen achtergrond; daar is het een wedstrijd geworden van allerlei mooie onkruiden, wie het beetje aarde dat van boven is neergestort, of dat nog van vroeger is overgebleven, zal bemachtigen, om al wat leelijk is te verbergen.

Tot vlak bij de groeven, die wij zochten, groeiden op het kalkpuin en nog tusschen de tramrails, de mooie, gestreepte vlasbekjes en ook op het klopterrein zelf zou het botaniseeren de moeite geloond hebben, maar daar hadden wij wat anders te doen.

Onverwachts bij het omslaan van een scherpen bocht van den weg zagen wij het terrein voor ons liggen. Een hooge berghelling, tamelijk steil, met hier

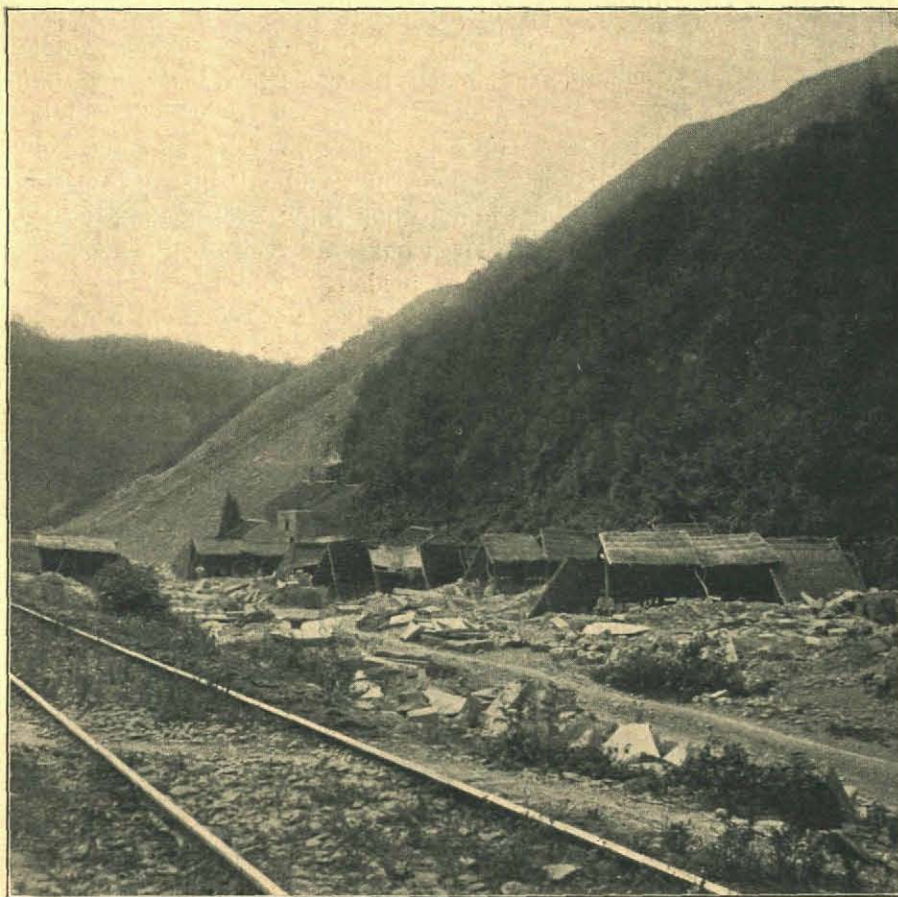


Foto J. HELMANS.

Stoepsteengroeven bij Chanxhe. Onder de rieten afdakjes zitten de kloppers. Links de zagerij.

en daar een driehoekige stellage om de losgeschoten en uitgegraven steenen te doen afzakken Daar voor: een groot en bijna vlak stuk grond, vol gebouwen en gebouwtjes, met fabrieksschoorsteen en een chaos van groote en kleine, platte en hooge, regelmatige en grillige steenen, van de ons Hollanders zoo bekende blauwgrijze kleur; heele stapels trottoirbanden en een ontzaglijke menigte platte platen, sommige zoo groot als een flinke kamervloer. Daar

tusschen zag je overal kleine menschjes bezig met hakken en kloppen, enkele in de open lucht, de meeste onder beschutting van rieten daken of in open hutten, die aan het geheel, uit de verte gezien, een zonderling en armoedig negerdorp-achtig voorkomen gaven.

Wij hadden een introductie en wandelden de groeven en werkplaatsen op. Trouwens ook zonder kaartje zouden wij als Hollanders ons gerechtigd hebben gevoeld, hier een vrijmoedig kijkje te nemen. Hier immers werd voor ons gewerkt; dit was een industrie, die voor en door Holland bestaat. Holland is van sommige groeven de grootste, van enkele de eenige afnemer van beteekenis. Op het eerste fabrieksgebouw dat wij naderden stond het te lezen: *Scierie de petit granite, dit de la Hollande!* Inderdaad aan het feit alleen al, dat wij Hollanders waren, hadden wij een vriendelijke ontvangst te danken, en de connecties met ons land bleken al dadelijk, toen ik hoorde, dat een oud leerling van mij hier als opzichter werkzaam was. Hollandsch verstaan, dat konden ook enkele werklieden; maar spreken, neen dat deden ze liever niet; dat was ook wat veel gevergd, zoo midden in het waalsche land; toch hadden ook verscheiden van deze arbeiders in Nederland gewerkt. Het was buitendien niet gemakkelijk, het spreken, daar midden in die zaag- en beitelmuziek; een heel orkest, maar weinig harmonie. Wij gingen de fabriek maar in; daar worden de groote rotsbonken van kolenkalk, of het koek was, maar langzamer, in platte platen gesneden door vertikaal staande stoomzagen; vier of vijf naast elkaar, die deden altijd maar door ziegezage, ziegezage en werden van boven besproeid en besiepeld met koud water. De gladgezaagde kant van de kalkplaat wordt nog eens nagepoetst en de stoepsteen is klaar. Veel mechaniek komt er niet bij te pas. De handarbeiders blikken de ruwe kanten wat haarsch en de ongezaagde zijden wat vlak, en anderen, vooral ouden en zwakken, zoo leek het mij, beitelde er ribbetjes in.

O, dat ribbeltjes beiteln! Waarom moet dat toch gebeuren? Dat kan toch niet anders dan een ontzettend ongezond werk zijn. En al hebben sommige werklieden brillen voor de oogen en lappen of watten voor den mond gebonden, het stof dringt toch de neusgaten binnen en zal ook wel verder komen.

Is nu zoo'n beribde steen zooveel mooier dan een gladgezaagde of ruw behouwen steen? De gladde plaat vertoont juist zoo mooi zijn aard- en oorsprong, de witte marmer-teekeningen van calcië-aderen en nog meer die tallooze grillige figuurtjes, de doorsneden van schelpen, koralen en zeelie-stelen, geven aan de Ardenner-kolenkalk juist dat artistiek uiterlijk, dat door zijn lijn en zijn tint, wit-grijs op blauw-grijs, de Hollandsche oogen van oudsher heeft bekoord; hetgeen van goeden smaak getuigt. De ribbetjes-mode lijkt mij een verkeerde afwijking. Wel weet ik, dat de ribbetjes ook mindere qualiteiten verkoopbaar moeten maken door slechte zaagvlakken te maskeeren; maar dat is niet de eenige reden voor die ongelukkige ribbetjes-bikkerij. Er zijn afnemers, die ze zoo willen hebben, al is de steen nog zoo gaaf en nog zoo artistiek door de natuur geteekend: omdat de klanten in Holland ze zoo geribd mooier vinden.

Wij hebben niet veel gave fossielen geoogst op onzen tocht door de kolenkalk-groeven. Er komen in de vacantes voortdurend studenten en liefhebbers en verzamelaars langs de groeven en die bedelen of koopen alles weg wat er uitgeslagen wordt. Bovendien de fossielen in de kolenkalk zijn moeilijk uit te kloppen; er moet juist een mooie en gave op een hoek zitten, die er toch af moet, anders is er geen reden voor de arbeiders om hem er uit te tikken. Wij kregen verlof, zelf zoo veel uit te slaan als wij wilden, en een heel mooie, groote *Spirifer* hebben we buit gemaakt; maar het is hard werken, en loont eigenlijk niet de moeite. Het uitbikken is ook niet iedermans werk; en wie zijn oogen lief heeft moet ze er bij beschermen; want de kalk-splinters vliegen je er bij in het gezicht.

't Is wel begrijpelijk, dat in andere landen, ook in België zelf, de kolenkalk veel minder als versiering voor huis en kerk wordt gebruikt dan bij ons. Onze stoepen immers zijn of waren een uitvloeisel van de lage ligging onzer steden en daarvoor zijn platte en groote platen noodig. Zandsteen, de Gildehauser en Bentheimer, is goed voor de opstapeling tot muren; maar die is te broos om er zonder gevaar voor breken en afbrokkelen op te loopen en tegen te stooten. Ook past de neutrale tint van de kolenkalk, die van licht-blauw-grijs afwisselt tot zwart-grauw en vaal-zwart, bij de stemming en smaak van ons volk, bij de rood-bruine baksteen van onze huizen en de grijze nuances van onze wolken.

Graniet was vroeger te duur en moet van verre komen; dat begint nu eerst bij ons ingang te vinden. Marmer is nog duurder, en goed voor binnenshuis; veel te veel onderhevig aan vlekken, verweeren en breken. Ons *Petit Granite*, alias kolenkalk, was de aangewezen specie en kreeg de overhand ook voor gevelversiering.

Het is anders geen steensoort die algemeen voorkomt. In Duitschland zijn er maar enkele plaatsen (in den Eifel) waar goede kolenkalk gevonden wordt. Alleen op een paar plaatsen in België en op sommige plaatsen in Engeland en Ierland (om bij Europa te blijven) is in de geologische periode, genaamd het onder-carboon, d. i. de tijd, welke die aan de steenkoolvorming voorafgaat, die ontzaglijke massa kalk in de zee bezonken, tot kolenkalksteen aaneengekit en verhard.

Bijna overal elders is in dien tijd leisteen gevormd; ook in ons land, en eerst daarboven komen de lagen met productieve kolenbeddingen; daarover zal binnenkort Mr. Van Waterschoot van der Gracht, de Directeur van de Rijks-opsporing van Delfstoffen in Nederland, ons weer het een en ander vertellen.

E. HEIMANS.

